

İSTANBUL

Persaadet

MÜNEVVER
AYAŞLI

İSTANBUL / DERSAADET

Münevver Ayaşlı

Kültür Tarihi

TİMAŞ YAYINLARI | 728

Anı Biyografi Dizisi | 4

Münevver Ayaşlı Kitaplığı | 4

EDİTÖR

Ümran Tüzün

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuğ

1-2. BASKI

(1.baskı Mart 2002)

(2.baskı Eylül 2005)

(Dersaadet adıyla)

4. BASKI

Mayıs 2018, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-975-362-647-7

9 789753 626477

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul

Telefon: (0212) 511 24 24

P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr timas@timas.com.tr

facebook.com/timasyayingrubu

twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Telefon: (0212) 482 11 01

Matbaa Sertifika No:16086

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ÖNSÖZ

*Dem bu dem
Devran bu devran
Mest-i hayranız bugün
Terk-i hestî eyleyen âşıklarız
Geldik bugün...*

Uzun zamandan beri, canım kadar sevdiğim aziz İstanbul hakkında bir yazı serisi kaleme almak istiyordum. Fakat mevzuun azameti karşısında irkiliyor, haşyet¹ ile geri çekiliyordum.

Mamafih yazmak istediğim İstanbul'un hikâyesi öyle derin bir yazı olmayacaktı. Tanzimat sonrası İstanbul'unun hafif ve zarif kıssaları, nükteleri, rivayetleri, efsaneleri, hatta dedikodularıyla bu muazzam şehrin bir masalı olacaktı.

Fakat neticede böyle olmadı. İstanbul'un şen, şuh bir hikâyesi yerine, Cenab-ı Hak lütfetti, kerem etti, inayet etti, bize cesaret verdi ve biz, tarihi ve felsefesi ile İstanbul'u yazmaya koyulduk... Kalem bize değil, biz kaleme tabi olduk, ram olduk²...

*Dem bu dem
Devran bu devran*

Evet, büyük çark dönmekte, ezelden ebede kadar döneceği gibi... Tertib-i ilahi bu, kimse karşı duramaz!

1 Korku

2 Boyun eğmek

Feleğin bu çarkı içinde, bir an bile olsa bizim ve bizim gibi kimselerin çok kısa ve küçük ömürleri de beraber dönüyor. Binaenaleyh³ bu devran ve bu dem içinde kendi hayat hikâyelerimizi tamamıyla ayırma imkanı yok, bu suretle bir “otobiyografi” meydana gelmiş oluyor. Bunun için okuyucularımıza özür beyan eder ve bizi bağışlamalarını rica ederiz.

Ayrıca, her yazımızda üzerinde ısrarla durduğumuz gibi, bu yazımızda da tekrar ediyoruz: Biz tarihçi değiliz ve tarih yazmıyoruz. İnsanların hayat hikâyelerini kaleme aldığımız gibi, bu sefer de bu azametli şehrin, bu emsalsiz metropolün bir anlık hayat hikâyesini yazıyoruz.

Bu misli olmayan şehrin hayat hikâyesini, bu şehir için olduğu kadar, bizim millî varlığımız, imparatorluğumuz ve bütün dünya için muazzam bir hadise olan İstanbul’un fethini yazmamak mümkün mü? Hazreti Fatih’i, Şeyh Akşemseddin’i ve Ak Şeyh’in kerameti ile büyük sahabe Ebu Eyyûb el-Ensari’nin kabirlerinin bulunması hadisesi yazılmadan olur mu? Eyyûb Sultan yazıldıktan sonra diğer nice sahabe-i kiram da Eyyûb Sultan’ın arkasından İstanbul’un tarihine dahil oluyorlar. “Bu kadar sahabe, Bizans’ın taht şehrine nasıl gelmişler?” sualine karşı, Arapların İstanbul seferlerini kısa dahi olsa yazmak gerekiyordu.

İşte bu suretle kitap, kendiliğinden bir tarihî eser hüviyetine bürünmüş oldu.

Bu hususta da takdim-tehirler⁴, tarih ve isim yanlışlıkları varsa şayet, okuyucularımızın müsamaha göstermelerini istirham ederiz.

Biz ise Hakk’ın rahmetine ve mağfîretine sığınmış bir kuluz.
Tevfik ve hidayet Allah’tan.

(Beylerbeyi 1973-1974)

Münevver Ayaşlı

3 Bunun üzerine, bundan dolayı

4 Çeşitli amaçlarla cümledeki öğelerin yerlerini değiştirme

Arapların İstanbul Seferleri

İslam tarihinde, Arapların Bizans'a karşı ilk seferi, Peygamber Efendimiz'in^(sav) emriyle, miladî 629 tarihinde ve ashabdan Zeyd İbni Hârise'nin kumandasında açılmış olması sebebiyle, Müslümanlarla Bizanslıların o tarihten, İstanbul'un fethine kadar tam 824 senelik uzun bir mücadele tarihi vardır. O ilk sefer, Bizans'ın Filistin arazisine karşı yapmış olduğu saldırıya mahdut⁵ bir karşılıktan ibaretti.

Doğrudan doğruya İstanbul'a karşı açılan seferlerin birincisi, Bizans'ın Filistin'e yapmış olduğu seferden 26 sene sonra, miladın 655'inci senesine tesadüf etmektedir.

Bu vaziyete göre, İslam devletlerinin seferleri 655 tarihinden 1453 tarihine kadar 798 yıllık, yani sekiz asırlık uzun bir devir boyunca devam etmiştir.

Bu büyük ve kanlı tarih iki devre ayrılır: Hazreti Peygamber'in^(sav) işaret buyurduğu muhteşem hedefe karşı ilk hamleleri Araplar yapmışlarsa da, feth-i mübin Araplara müyesser olmamıştır. Nihayet miladın 11. asrında Anadolu'yu fetheden Türkler birçok hamleden sonra Allah'ın lütf u keremi ile İstanbul'un fethine muvaffak olmuşlardır.

5 Çevrilmiş, sınırlanmış

Birinci devirdeki Arap hamlelerinin başlıcaları beş seferden ibarettir ve bunların yalnız ikisinde, İstanbul şehri ciddi surette muhasara edilmiştir.

İkinci devirde, Türklerin, Osmanlılardan evvel yalnız bir, Osmanlılar zamanında da yedi seferi vardır.

Birinci devirdeki beş Arap seferiyle, ikinci devirdeki sekiz Türk seferi, Bizans'a karşı tam sekiz asır boyunca 13 İslam hamlesi teşkil ediyor demektir.⁶

Arapların, İstanbul seferleri içinde en mühim olanları Emeviler devrindedir. Abbasi devrindeki seferler o kadar sık ve o kadar muvaffakiyetli olmamıştır.

Abbasi hilafetinin inkıraza⁷ yüz tutmasından sonra, Haleb'in Hamdanî hükümdarı "Seyfu'd-Devle" Bizans İmparatorluk arazisine akınlar yapmaya devam etti. Fakat Nicephore Phocas gibi kuvvetli bir düşmanla karşılaşınca, Arapların Bizans'a karşı yaptıkları akınlar inkıtaa⁸ uğradı.

Bu akınlara daha sonraları Türkler tarafından devam edildi ve bu seferler muvaffakiyetle neticelendi.

Emeviler Devri

İstanbul seferleri için, Arapların kuvvetli bir donanmaya ihtiyaçları vardı. Bu devirdeki İstanbul seferleri, Araplar mühim bir deniz kuvveti kurabildikleri zaman açılabilirdi.

Müslümanlar, kuvvetli bir donanmaya sahip oldukları zaman Mısır ve Suriye sınırlarından Rumlara karşı seferler açmışlar ve İstanbul'u Çanakkale Boğazı'ndan muhasara etmişlerdir.

Hicrî 34 (Miladî 655) seferi, Hazreti Osman'ın^(ra) hilafet makamında, Muaviye'nin de Suriye valiliğinde bulunduğu zaman,

6 Marius Canard, İsmail Hami Danişmend tercümesi

7 Batma, dağılma, çöküş

8 Kesilme, kesinti

doğrudan doğruya İstanbul üzerine olmuştur. Bu, Bizans'a karşı açılan harplerin ruhu mesabesindedir.

Bu bir deniz harbi idi, Direkler Harbi (Zatü's Savarî) adını almış ve Araplar bu muharebede Bizanslıları bozguna uğratmalarına rağmen müspet bir netice elde edememişlerdir.

Hicrî 48-49 (Miladî 668-669) seferi de Ebu Eyyûb el-Ensarî'nin iştiraki ve Yezid İbni Muaviye'nin kumandasında olmuştur.

İslam tarihinde pek meşhur olan bu sefer, İstanbul'u muhasara eden birinci sefer olmuştur.

Bu büyük sefere Ebu Eyyûb'den başka, İbni Abbas, İbni Ömer, İbnü'z-Zübeyr gibi büyük şahsiyetler de iştirak etmişlerdir. Ebu Eyyûb, Medine'de Efendimiz'i^(sav) evine misafir etmiş ve bir sefer müstesna bütün muharebelere iştirak etmiştir. Ve bir muharebeye iştirak etmemiş olması Hazreti Ebu Eyyûb'un yüreğini daima sıplatmış ve yaşı çok ilerlemiş olmasına rağmen bu İstanbul seferine iştirak etmiştir.

Araplar ise Ebu Eyyûb'ün bu muharebeye iştirak etmesini istiyor, bu sayede seferin uğurlu olacağına inanıyorlardı.

Belki de İstanbul'un ashabdan biri devrinde fethedileceği hakkında rivayet edilen bir hadisten dolayı bu sefere iştirak etmiş bulunuyordu.⁹

Hz. Ebu Eyyûb daha yolda hastalandı ve, "Beni düşman arazisinde gidebileceğiniz en uzak yere kadar götürün; çünkü İstanbul surlarının önünde mübarek bir adamın defnedileceğini Resulullah'tan işitmişim, umarım ki o adam ben olayım" diye vasiyet etmiştir.

Filhakika Ebu Eyyûb İstanbul surları önünde defnedilmiştir.

İşte Ebu Eyyûb'ün mezarı, Türklerin 1453'te İstanbul'u fethi üzerine Şeyh Akşemseddin Hazretleri tarafından keşif ve kerametle bulunmuştur.

9 Tirmizi, Sahih II, 36.

Hazreti Fatih, o kadar heyecanlanmıştı ki yere yığılıverecek hale gelmiş ve hemen oraya bir türbe ve cami inşasını emretmişti.

Osmanlı padişahları, tahta çıktıkları zaman, kılıç kuşanmak üzere hep oraya gitmeyi âdet edinmişlerdir.

Hicrî 54-60 (Miladî 674-680) arasında yedi sene süren sefer, Muaviye devrinin sonlarında yapılan deniz seferidir.

Araplar kış gelince çekiliyorlar ve baharda yine harekete geçiyorlardı. Bu hareket tam yedi sene sürmüştür.

Araplar bu seferde Rodos'u fethetmişler ve bu adada yedi sene kalmışlardır.

Mesleme'nin Hicrî 97-99 (Miladî 715-717) Seferi

Arap akınları Muaviye'den sonra da devam etmiştir. Lakin Hicrî 96 (Miladî 715) tarihinde tahta çıkmış olan Süleyman İbni Abdülmelik devrine kadar büyük çapta bir hareket görülmemiştir.

Süleyman ibni Abdülmelik, kardeşi Mesleme ibni Abdülmelik kumandasında Bizans'a bir ordu sevk etmiştir. Bu Mesleme ordusu da İstanbul'u muhasara etmiştir. Bizanslılar kendilerini meşhur "Grégeois" ateşi ile müdafaa etmişlerdir. Araplar yine bu muharebede karadan İznik ve İzmit'e kadar ilerlemişlerdir.

Nihayet Süleyman İbni Abdülmelik'in halefi Ömer İbni Abdülaziz, Mesleme'ye avdet emri vermiştir.

Çok mühim olan bu sefer, arkasında birçok efsanevi hatıralar bırakmıştır.

Mesleme İstanbul'da bir cami de yaptırmıştır. Bu camide Fatimî halifeleri namına hutbe okunduğu gibi, Selçukî Sultanı Tuğrul Bey namına da hutbe okunmuştur.

Abbasiler Devri

Emevilerin Bizans'a karşı giriştikleri teşebbüsler, Mesleme'nin seferi ile nihayet bulmuştur.

Hicrî 158-169 (Miladî 775-785) senelerinde Abbasi halifesi El Mehdî devrinde yine bir hareket görüyoruz. Bu seferi halifenin oğlu Harun kumanda etmiş ve Boğaz'a kadar dayanmıştır.

Bu sefer esnasında (Hicrî 164-Miladî 781) veliaht Harun, halife olup Er-Reşid unvanını almıştır.

Harun Reşid halife olunca, Anadolu'ya seferler devam etmişse de hiçbiri Boğaziçi'ne kadar dayanmamıştır.

Herhalde Harun Reşid'in bu seferini Arapların İstanbul üzerine son seferleri olarak kabul etmek lazım gelir.

Hülasa olarak, mecmuu¹⁰ beşi bulan bu seferlerin üçü Muaviye devrine tesadüf eder, diğer ikisinden biri Süleyman ibni Abdül-melik ve diğeri ise Abbasi halifesi El Mehdî devrindedir.

Hadis-i Şeriflere Göre İstanbul'un Fethi

Hadis rivayetlerine göre, İstanbul seferleri bizzat Peygamber Efendimiz^(sav) tarafından tebşir edilmiştir. Peygamber Efendimiz^(sav), "İstanbul elbette fethedilecektir. Onu fethedecek emir ne mutlu emir ve o asker ne mutlu askerdir" buyurmuşlardır.

İşte İstanbul'a açılan bütün seferlerin ruhu buradadır. İstanbul'a karşı duyulan bu arzu ve iştihak¹¹ maddî olmaktan ziyade manevîdir.

Bütün İslam hükümdarları ve halifeleri bu hadisin mazharı olmak istemektedirler. Bu hadis-i şerif dolayısıyla, Emeviler ve Abbasiler devrinde İstanbul'un fethi en büyük ideal haline gelmiştir. Ve her iki hanedan halifeleri nazarında Konstantiniyye yolu, dünyevî olduğu kadar uhrevî bir saadet yoluydu.

İstanbul üzerine yürümek, bir din ve dünya cennetine sefer etmek gibi idi.¹² İstanbul'da ve Anadolu'da, bu beş Arap seferine

10 Toplanmış, bir araya getirilmiş, tüm

11 Güçlü istek, arzu

12 Marius Canard'ın, Les expéditions des Arabes contre Constantinople dans l'histoire et dans la légende adlı eserinden.

iştirak edip şehit düşen sahabe kabirleri vardır. Bu kabirler çok harap olmalarına rağmen hâlâ kutsiyetini muhafaza etmektedir. Sahabe oldukları unutulmuş ve halk nazarında her biri evliya olarak kabul edilmiştir.

Şüphesiz bu sahabe kabirleri içinde en mühimi ve halkın en kutsî bildiği makam, büyük sahabe, yine halkın tabiriyle Eyyûb Sultan'dır.

Sahabe Kabir ve Makamları

İstanbul'daki Sahabe Kabirleri

- 1) *Eyyûb Sultan*, Haliç'in nihayetinde kendisine izafe edilen mahaldedir.
- 2) *Abdullah el-Ensârî*, Sultanhamam'ında Hasan ve Hüseyin yokuşunda medfun¹³ mücahitlerdendir. Salmatomruk dedikleri mahallin alt yanında meydancık kurbinde¹⁴ olan yerededir.
- 3) *Abdullahi'l-Hudrî*, Eğrikapı yakınındaki İvaz Efendi Camii civarında sura yakın bir bahçe ortasında küçük bir türbedir.
- 4) *Abdurrahman-ı Şâmi*, Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin sancaktarı sayılmaktadır. Kabri, yanan adliye binası yanındaki köşe başındadır ve mamurdur¹⁵.
- 5) *Ahmed el-Ensâri*, Ayvansarayı yanında Tokludedede denen ve ashabdan Ebu Şeybeti'l-Hudrî ile Hamdullah el-Ensârî'nin medfun bulunduğu hazirededir.
- 6) *Abdüssadık Âmir İbni Şâme Hazretleri*'nin makamı, Eğrikapı'nın dışındaki Müslüman mezarlığına bitişik ve Rüsumat kolcu kulübesi yakınındadır.

13 Defnolunmuş, gömülmüş

14 Yakınında

15 Bakımlı

- 7) *‘Amr İbni As*, sahabeden olan bu zatın Galata’da Kurşunlu-mahzen Camii (şimdiki Yeraltı Camii) içinde makamı vardır.
- 8) *Baba Cafer*, Eminönü’nde Zindanhan denen mahalde bulunan ve Cafer el-Ensarî, Baba Caferi Sadık, Seyyid Cafer, Caferü’s-Sadık denen bu zata, İstanbul halkı Baba Cafer demiş ve çok bağlanmıştıdır.
- 9) *Câbir*, Balat tarafında, Koca Mustafa Paşa Camii derununda minber yanında medfundur. Câbir İbni Şemr’e, bazıları Câbir İbni Abdullah da derlemiş. Eyyûb Sultan’ın alemdarı sayılıyor. Medfeni bu caminin içindedir. Burası Câbir’in Camii olarak gösteriliyor. Banisi Koca Mustafa Paşa’dır.
- 10) *Cafer İbni Abdullah el-Ensarî*, makamı Balat’ta Hoca Kasım Günani Camii yakınındadır. Ebu Eyyûb el-Ensarî ile İstanbul muhasarasına gelenlerdendir ve Hazreti Halid’in sakası itibar olunmaktadır.
- 11) *Dâye Hatun*, İstanbul’da kabri olan Câbir İbni Abdullah el-Ensarî’nin zevcesi itibar olunmaktadır. Kocamustafapaşa’da Bizanslılar zamanından kalma manastırın kuruyan servisi altında medfun olduğuna inanılır.
- 12) *Ebu Saidel-Hudrî*, Kariye Camii denmekle maruf kiliseden münkaleb¹⁶ camiiin bitişiğindeki medrese avlusunda medfundur.
- 13) *Ebu’d-Derdâ*, Eyyûbsultan’da Cezerî Kasım Paşa mahallesi, Kızılminare yolunda Zal Mahmut Paşa Camii bitişiğindedir.
- 14) *Ebu’d-Derdâ*, Üsküdar Karacaahmed ittisalindedir. Sahabedendir. Aynı ismi taşıyan bir diğeri Ebu’d-Derdâ vardır ki, Eyyûbsultan civarındadır.
- 15) *Ebu Şeybetül Hudrî*, Ayvansaray Kapısı dahilinde (Eğrikapı tarafında Tokludedede mahallesinde) sahabeden Ebu Şeybe’nin, Hamdullah el-Ensarî ile birlikte kabri vardır. İlk bina Fatih

16 İnkılap etmiş, değişmiş

Sultan Mehmed tarafından inşa edilmiş ve Ni'me'l-ceyş'ten Toklu İbrahim Dede, Fatih zamanında türbedar tayin edilmiş ve burası Toklu Dede diye meşhur olmuştur. Ebu Şeybe Eyyûb Sultan'la birlikte İstanbul muhasarasına gelenlerdendir.

- 16) *Ebu Zerî'l Gıfari*, Eğrikapı tepesinin aşağı taraflarındaki Nakşidil Valide Mescidi ittisalindeki¹⁷ türbededir.
- 17) *Edhem*, Ebu Eyyûb el-Ensarî'nin sakasıdır. Meşhed-i Eyyûbsultan'da, Cezerî Kasımpaşa mahallesinden Otakçılara giden ana yolun sağındadır ve karşısında çok zarif bir ahşap mescit vardır.
- 18) *Ashab ve Tâbiin*, Kasımpaşa'da yeni havuzun (Havz-ı Cedid) arkasında Ashab-ı Kiram'ın makam-ı şerifleri olduğunu bildiren bir kitabe bundan bir asır önce bulunmuştur.
"İşbu mahalde vâki mescid-i şerif derununda Emevi Devleti tarafından Konstantiniyye gazası için Mesleme Hazretleri maiyetiyle teşrif eden Ashab-ı Güzin ve Tâbiin Hazretleri'nin bazılarıdır. Harab kalmışlardır. Der Aliyye'ye teşrifleri: Sene H. 64 (M. 683)" yazmaktadır bu kitabede.
- 19) *Hâfir*, Eğrikapı derununda türbesi vardır. Kapıya bitişiktir.
- 20) *Hamdullah el - Ensarî*, Ayvansaray'ında Tokludedede mahallesinde Şeybetül Hudrî türbesi haricinde medfundur.
- 21) *Hasan ve Hüseyin*, bir rivayette sahabeden Hasan ve Hüseyin'dir, bir rivayette de Ebu Eyyûb el-Ensarî'ye imamlık etmiş tâbiinden iki kardeştir. Sultanhamamı'nda, Meydancık Camii yakınında medfundur.
- 22) *Hüsâm ibni Abdullah*, sahabeden olan bu zat Sultanhamam'ı külhanı derununda bir makama sahiptir. Lakin harap kalmıştır.

17 Bitişik

- 23) *İmam Hüseyin kızları*, bunların kabirleri, Koca Mustafa Paşa Camii karşısında, Sünbül Efendi merhumun türbesi önünde açıktadır. Etrafı ve üstü zarif bir parmaklıkla çevrilidir.
- 24) *Kâ'b*, Makam-ı Hazreti Kâ'b Radiyallah, Eyyübsultan civarında Ayvansaray'a yakın Çınar Mahallesi, Beylikdeğirmeni yakınındadır. Eğrikapı'dan Ayvansaray'a inildiğinde yolun sağına rastlıyor.
- 25) *Muhammed-el Ensari*, Ayvansaray kapısındadır. Mahlası Abdül Vedud'dur. Bu kapıya Bâbü'l-Ensari veya Parmakkapı derler. Bir kayıтта Anadolu'dan İstanbul muhasarasına¹⁸ gelenlerden "Ensar Dede" ismi okunmuştur.
- 26) *Süfyan İbni Ueyyne*, makamı Galata'da Kurşunlumahzen Camii içinde ve halen mevcuttur. Bu cami Galata'da Cenevizlerden kalma bir mahzendi. Fetih'ten sonra burası cami ittihaz olunmuştur ki "Yeraltı Camii" diye meşhurdur.
- 27) *Süfyan*, tâbiindendir. Burada ashabdan Vehb ve ayrıca iki kardeşi medfundur.
- 28) *Şa'be*, Eğrikapı dahilinde Avcı Mehmed Bey Mahallesi mescidinin yanındaki mektep avlusunda medfundur.
- 29) *Tâbiin*, Yeraltı Camii'nde sahabedendir. Galatada eski Kurşunlumahzen, (yeni adı Yeraltı) Camii'nde medfundur.

Diğer bir malumata göre şu izahat vardır: "*Kurşunlumahzen Cami-i Şerifi derununda üç adet Ashab-ı Kiram daha medfundur. İsimleri malum değildir.*"¹⁹

Anadolu'daki Sahabe ve Mücâhid Kabirleri

Anadolu sahabileri büsbütün yarı tarih ve yarı légende (efsane), yarı değil daha çok légende (efsane) içinde karşımıza çıkmaktadırlar. Nerede tarih ve nerede efsane başlar ve biter, bu meçhuldür.

¹⁸ Kuşatma

¹⁹ Sahabeler hakkındaki bu bilgiler kısaltılarak, Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Bey'in, İstanbul'da Sahabe Kabirleri adlı eserinden alınmıştır.

İznik'e Eşref-i Rumî Hazretleri'ni ziyarete gitmiştik. Hazret'i ziyaret ettikten sonra, İznik'in müstesna tarihî yerlerinden olan, meşhur İznik Konsili'nin toplandığı Ayasofya Camii'ni de gezdik. Yunanlılar harabeye döndürmüşler Ayasofya'yı...

Müslümanlar fethettikleri şehirlerin en büyük kiliselerini harap etmek değil, fethin en büyük hakkı ve şahidi olarak, camiye tahvil²⁰ ederlerdi ve bu kiliselerde günde bir defa dua yerine, cami olduktan sonra müminler günde beş defa secdeye varırlardı. Fakat bir defa cami olmuş diye, İznik Konsili'nin toplandığı bu tarihî binayı Yunanlılar yakmışlar ve yıkmışlardır. Gönlümüz bu manzaradan mahzun ve mükedder²¹ ayrılırken, bir de ne görelim, ta uzaklarda, sanki semaya ulaşmak üzere irili ufaklı al bayraklar dalgalanıyor. Gözümüz ve gönlümüz bir inşirah²² buldu ve sevinç içinde sorduk:

- Bu ne?
- Burası neresi?
- Burada kim yatıyor?
- *Evlîya, evlîya*, dediler.

Evet, burası Ashab'dan Abdülvehhab Sultan'ın kabri veya makamı... Yalnız sahabe de değil üstelik Ni'mel-ceyş... Yani Peygamber Efendimiz'in^(sav) methettiği askerlerden.

Gerek sahabe, gerek veliler bize yine azizlik etmektedirler, kendilerinin mübarek şahsiyetlerini tespit etmekten başka, bir müşkül daha vardır. Bu gördüğümüz, ziyaret ettiğimiz türbeler, acaba hakikaten yattıkları yerler mi, yoksa makamları mı? Hazreti Yunus'un Anadolu'nun kaç yerinde makamı vardır?

Abdülvehhab Hazretleri'nin de bir makamı Sivas'ta... Veyahut aynı isimde başka bir zat, sahabeden, tâbiinden veya tebe-i tâbiinden biri...

20 Döndürme, dönüştürme

21 Kederli, üzgün

22 Ferahlık

Fakat biz Abdülvehhab Gazi'nin asıl türbesinin, bayraklarla donanmış İznik tepesinde olduğunu kabul edelim.

Battal Gazi de bulutlar içinde, yarısı hakikat, yarısı efsane Anadolu topraklarında medfun bir Arap mücahidi, bir Arap kahramanıdır, fakat sahabe değil, hatta tâbiin de değildir.

Sarı Saltuk da öbür taraftan, yani Asya'dan, Türkistan'dan gelme bir mücahit, bir kahramandır. Sarı Saltuk da İznik'te yatmaktadır. Hakiki türbesi mi, yoksa makam mı bilemiyoruz; zira İstanbul'da Rumelihisarı'nda bir Sarı Saltuk daha yatmaktadır.

Bir rivayete göre İznik surları haricinde daha sekiz sahabe veya sadece mücahit kabri varmış.

Erdek'te bir sahabe: Tepe üstünde bir Seyyid Gazi, hem Seyyid, hem Gazi... Seyyid Gazi, Baba Murat'la beraber Erdek fatihi. Yukarıda arz ettiğimiz Battal Gazi de Anadolu'nun efsaneleşmiş simalarından biri... Her harbin en müşkül anında, imdada yetişen bir kahraman...

İnanılacak şey değil... Resulullah Efendimiz'in^(sav) müezzini, İslam'ın bülbülü Hazreti Bilal, Gazi Bilal, koca sahabe Bilal de Tarsus'ta... Tarsus'ta Ulu Cami'nin arka tarafında bir küçük mescit, bu mescitte Bilal-i Habeşî^(ra) yatıyor.

Tarsus'a nasıl gelmişler? Rivayetler muhtelif... Hakikat ise efsane içinde kayboluyor.

Gaziantep Hazreti Ömer^(ra) tarafından işgal edilmiş. Hazreti Ömer buyurmuşlar ki: "Antep surları sahabe kabirleridir." Antep'i fethederken şehit düşen sahabenin kabirleri.

Surların her bir burcunda bir sahabe yatıyor, deniyor.

Antep'te bir de Peygamber yatıyor, Yuşa^(as). İstanbul'da Boğaziçi'nde, Beykoz'un ilerisinde, Yuşa tepesinde de Yuşa Hazretleri'nin türbesi var... Hangisi hakiki türbe? Hangisi makamı? Antep'teki mi? İstanbul'daki mi? Allah bilir... Fakat biz hakiki türbesini yine İstanbul'da kabul edelim.

Pırsafa veya Pürsafa Hazretleri varmış, Hazreti Yuşa'nın türbedarı ve kabir komşusu... Cihat etmekten safı duyan bir mücahit.

Antep'in fatihleri... İnanılır şey değil... Bayrak, Peygamberimiz'in^(sav) bayrağı, kumandan Hazreti Ömer^(ra) yanında Allah'ın Arslanı Hazreti Ali^(kv), neferinden kumandanına kadar sahabe...

Adıyaman sahabileri... Hazreti Adem'in ve Hazreti Nuh'un yaşadığı topraklar burası...

Safvan Dede... Safvan Dede'nin asıl ismi rivayete göre Safvan ibni Muattal-i Zevkanı'dır. Sahabedendir, Hazreti Safvan buraya, İran'ı fetheden İslam orduları ile gelmiş... Şimdi Safvan Dede haceti olanlara himmet etmektedir, türbesi ziyaretgaktır.

Adıyaman sahabilerinden biri de Ubbâd bin Bişr'dir^(ra). Peygamber Efendimiz^(sav) Hazretleri ile beraber birçok gazveye²³ iştirak etmiş bir büyük sahabe.

Adıyaman içinde yatan sahabilerden biri de Hasan Mekkî Hazretleri'dir. İsminden anlaşıldığına göre ensardan değil muhacirindendir.

Mahmudü'l Ensarî... Ebu Zerî'l Gifari türbesine yakın ve fakat bir dağ tepesinde yatan Mahmudü'l Ensarî Baba da sahabidir. O da İslam'ın fetih kılıcını taşıyarak buralara kadar gelmiş ve burada şehit düşmüştür.

Adıyaman kazalarından biri, Kahta... Kahta'nın ziyaretgahı ve mesire yeri de Süraka Hazretleri'nin makamı.

Resulullah Efendimiz'in^(sav) müjdesi:

"Kısra'nın bileziklerini Süraka'nın kollarında görüyorum."

Hazreti Ömer de^(ra) fetih ganimetleri arasında çıkan Kısra'nın bileziklerini Süraka Hazretleri'nin kollarına takıyor.

23 Din uğruna yapılan savaş

Hayret ki Hayret! Ebu Zeri'l Gifarî Hazretleri'nin türbeleri de Adıyaman'da... Ebu Zeri'l Gifarî'den^(ra) başka büyük sahabeden Amr bin Umeyye de^(ra) burada, kendileri üstelik hadis rivayet etmişler...

Ebu Zeri'l Gifarî Hazretleri'nin türbelerini Sultan Murad-ı Râbi, Revan fethine giderlerken yaptırmışlar.

Maraş da sahabi bölgesi... Sahabiler yatağı... Maraş'ın dört tepesinde dört sahabi yatmaktadır.

- 1) Ukkâşe Hazretleri
- 2) Malik Ejder
- 3) Osman Dede
- 4) Sa'd İbni Ebu Vakkas Hazretleri

Bütün bu mübarek zevatın²⁴ türbe veya makamlarının Anadolu'da olduğunu öğrenince Anadolu topraklarının neden bu kadar mübarek olduğunu insan bir kere daha anlıyor.

Heyecan ve hüsrân içinde kendi kendime soruyorum: "Bu mübarek yerleri ziyaret etmek şimdiye kadar neden âdet edilmemiş ve bizler bugün hâlâ neden ziyaret etmiyoruz?"²⁵

24 Kişiler, zatlar

25 Bütün bu bilgi, Sayın Ergun Göze'nin, Anadolu Sahabeleri adlı eserinden kısaltılarak alınmıştır.